

NEKOLIKO SREDNJOVJEKOVNIH NALAZA IZ PRIVATNE ZBIRKE ING. DRAGE DRMIĆA

SUZANA JAKOVAC
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 904"653"(497.5):739
Stručni članak
Professional paper

Primljeno : 2000-02-16
Received

U ovom radu autorica analizira dva prstena pronađena u okolici Ljupča i dva prstena nađena u okolici Siska. Te nalaze, iz svoje privatne kolekcije, ustupio joj je ing. Drago Drmić. Sva četiri nalaza pripadaju srednjovjekovnom periodu. Prvi nalaz karakterističan je za starohrvatska groblja horizonta 8. i početka 9. st. na području sjeverne Dalmacije. Drugi nalaz, koji je ujedno i unikatan, najvjerojatnije se može datirati u kasni srednji vijek. Zadnja dva nalaza spadaju u redovni repertorij ne samo starohrvatskih nekropola, već ih nalazimo i na grobljima raznih kulturnih i etničkih grupacija, a svoje podrijetlo vuku još iz kasne antike.

U ovom radu analizirat ću dva prstena pronađena u okolici Ljupča i dva prstena nađena u okolici Siska. Ove nalaze, iz svoje privatne kolekcije, ustupio mi je ing. Drago Drmić, pa mu na ovom mjestu od srca zahvaljujem.

Ljubač

Prof. dr. J. Belošević u svojoj knjizi¹ donosi sljedeće vijesti o tom lokalitetu: "Na Kosi poviše Ljupča, na platou dužine blizu 3 km, nalazi se veliki broj prapovijesnih grobnih humaka, a s istočne strane tog platoa postoji velika ilirska gradina. Te grobne humke u posljednje vrijeme uništavaju *tragači zlata*." Dalje, dr. J. Belošević govori kako je jedan od tih tragača naišao i na starohrvatske grobove u kojima je nalazio keramičke posude i razne metalne predmete, među kojima je bilo željeznih noževa i ostruga. Jedna keramička posuda objavljena je od istog autora,² a jedna je reproducirana u dnevnom listu *Slobodnoj Dalmaciji*.³ Još

¹ J. BELOŠEVIĆ, 1980.

² ISTI, 1972, 125-158.

³ J. ŠIRINIĆ, 1970, 3.

se uvijek ne zna točna lokacija otkrivenih grobova, ali se svakako može reći da se ovdje radi o starohrvatskom groblju.

Osim tog podatka, djelatnica Arheološke zbirke u Ninu gđa S. Pijaca kazala mi je da i danas u Ljupču postoji *samostalni* istraživač koji pronalazi starohrvatske nalaze, ali detaljnijih podataka o njemu nisam dobila.

U tu sliku ljubačke Kose uklapaju se i dva zanimljiva nalaza srednjo-vjekovnog prstenja.

Prvi nalaz (Sl. 1.) urađen je od brončanog lima s prebačenim krajevima. Na proširenoj prednjoj strani izveden je ukras tehnikom iskucavanja u obliku cvijeta s naglašenom vodoravnom i okomitom hastom, tako da dobivamo dojam naglašenoga križa. Na nekim dijelovima prstena sačuvali su se i ukrasi okomitih brazda. Promjer prstena iznosi 2,0 cm; širina 0,5 cm; debljina 0,1 cm. Promjer krune prstena iznosi 1,2 cm.

Dr. J. Belošević kazuje da je takav tip prstenja sa svim svojim varijantama i inačicama karakterističan za starohrvatska groblja horizonta 8. i početka 9. st. na području sjeverne Dalmacije, gdje je zasad jedino i nađen. Taj tip prstenja nije nađen među dosta brojnim i tipološki raznovrsnim prstenjem u starohrvatskim grobovima 9.-11. st. na tlu Dalmatinske Hrvatske. Tipološki srodnih primjeraka nalazimo među prstenjem kulturne grupe 10.-11. st.⁴ Takvo prstenje poznato je samo na trima starohrvatskim nekropolama sjeverne Dalmacije, a to su Nin - Ždrijac, Nin - Materiza i Kašić - Maklinovo brdo.⁵ Smatramo da nije niu potrebno govoriti o blizini Ljupča i navedenih lokaliteta, osobito Nina. Takvo prstenje, kao i naušnice grozdolikog tipa koje pripadaju istom horizontu grobova, izravni su import bizantskih zlatarskih radionica, jer Hrvati u to vrijeme, neposredno nakon doseljenja, nisu mogli sami proizvoditi tako kvalitetan nakit.

Spomenimo jedan nalaz koji - iako ne možemo reći da je u potpunosti analogan našemu - sadrži ukras koji se idejom približava ukrasu ljubačkog prstena. To je srebrni prsten iz ženskog groba br. 53 s nekropole na Maklinovu brdu u selu Kašiću, koji ima na romboično proširenom prednjem kraju ugraviran križ s proširenim krajevima.⁶

Drugi nalaz (Sl. 2a.-b.) potpuno je drugačiji. Radi se o masivnom lijevanom prstenu, urađenom od bronce. Kruna mu je nepravilnog pačtetvorinastog oblika, jako istaknuta i odvojena od podloge prstena, ukrašena na prednjoj i bočnim stranama raznim nerazgovjetnim brazdama. Presjek prstena urađen je u obliku slova "D". Promjer mu iznosi 1,7-1,8 cm; širina 0,5 cm; debljina 0,2 cm. Veličina krune iznosi: dužina 1,8 cm; širina 1,1 cm; debljina 0,5-0,9 cm.

Lijevano masivno prstenje potječe još iz antike.⁷ To su naime jednostavni kolutići presjeka u obliku slova "D", bez ikakvih ukrasa, a karakteristični su za slavenske kulture 10.-11. st.⁸ Moramo odmah naglasiti da naš prsten ne ulazi u standardne oblike starohrvatskog nakita. On ima složenu i jako naglašenu krunu, a po tehnici izrade vidi se da je to kvalitetniji rad iskusnog i dobro izučenog

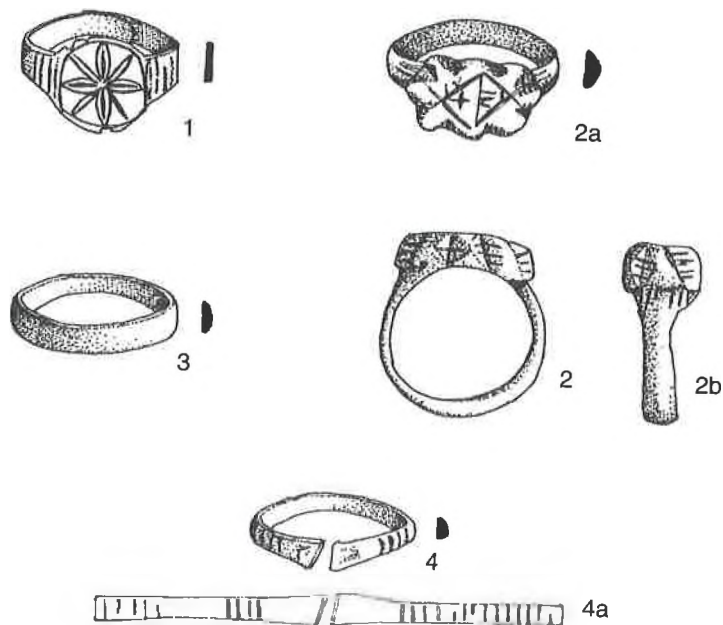
⁴ J. BELOŠEVIĆ, 1980, 94, bñj. 38.

⁵ Na istom mjestu.

⁶ J. BELOŠEVIĆ, 1980, 94, bñj. 38. R. JURIĆ, 1981, 55; ISTI, 1987, 265, T. IV., 27.

⁷ D. JELOVINA, 1976, 108.

⁸ Na istom mjestu.

Sl. 1.-4. Srednjovjekovno prstenje iz privatne zbirke ing. Drage Drmića.

Fig. 1-4. Medieval rings from the private collection of Drago Drmić.

zanatlije. Po svemu navedenom možemo zaključiti da je ovaj nalaz proizvod kasnijega srednjeg vijeka, dok bi neka uža datacija bila nemoguća zbog nedostataka ikakvih drugih podataka o ovom nalazu.

Kao daljnu analogiju našem nalazu navest ćemo srebrni prsten iz groba 120 nekropole Gorica - Stranče kraj Crikvenice.⁹ Njegova kruna pačetvorinastog zaobljenog oblika ukrašena je urezanim motivima vitice i križića, koji se nastavljaju na odvojenim proširenim dijelovima vitice. Ž. Cetinić kaže da mu je po likovnom izričaju blizak pozlaćeni srebrni prsten sa starohrvatskoga groblja Spas kod Knina, ali daleko vrsnije izradbe i drugačije tehnike ukrašavanja, koji je, zacijelo kao proizvod stranog majstora zlatara, datiran na kraj 11. st.¹⁰

Na temelju ta dva nalaza prstena pronađena u okolici Ljupča možemo pretpostaviti da na tom području postoji starohrvatska nekropola, koja datira u 8. st., pa sve do kasnoga srednjeg vijeka. Njezina nam lokacija na žalost nije poznata.

⁹ Ž. CETINIĆ, 1998, 76.

¹⁰ Na istom mjestu.

Sisak

Dosada se na širem području Siska iz razdoblja srednjega vijeka, odnosno na području koje nazivamo nekadašnjom Panonskom Hrvatskom, našlo kamene pleterne skulpture, metalnog nakita i zemljanih predmeta.¹¹ Brunšmid donosi u *Kamenim spomenicima* pet kamenih ulomaka s pleternom ornamentikom, koji bi se mogli povezati sa Siskom starohrvatskog doba.¹² Od tih pet komada jedino je siguran da je iz Siska ulomak kamenog pluteja pod br. 805, koji je od žutog pješčenjaka iz Gora kod Petrinje. Za ostale tek misli da su ove provenijencije, no nije siguran. Vjerojatno to pretpostavlja na temelju sljedećega: u opisu ulomaka kamene grede pod br. 793, koja je ukrašena kukama i motivom osmice, sam Brunšmid navodi da je od istoga žutog pješčenjaka kao i kamen pod brojem 805, za koji je sigurno utvrđeno da je iz Siska. Kako pak ulomak pod br. 792 potpuno pripada i po dimenzijama i po ornamentici ulomku pod brojem 793, može se smatrati s više vjerojatnosti da su i ta dva kamena s područja Siska. Najmanje je sigurno za dva preostala kamena ulomka, koje Brunšmid donosi pod br. 791 i 806, da su također iz Siska.¹³

Dakle, jedini sigurni kameni ulomak iz Siska je onaj pod brojem 805. Utvrđeno je da je to ulomak pluteja. Ukrašen je reljefom tropleta s motivom tzv. pereca. Taj motiv, koji se isprepleće u tri remena, uklesan sa sigurnim rasporedom motiva i odrješitim rezom daje široku mogućnost datiranja od 9. do 12. st.. (Brunšmid navodi od 10. do 12. st.).¹⁴

Osim spomenika pleterne skulpture od arheoloških nalaza starohrvatskog doba poznat je od ranije metalni nakit iz Siska (24 komada). Nalazi se u Arheološkom muzeju u Zagrebu od 1886., no ne zna se pobliže o okolnostima ni mjestu nalaza. Tu je zastupljeno šest privjesaka ili manjih ulomaka od nakita, jedan prsten i 17 što naušnica, što karičica sljepoočničarki. Privjesci i ulomci nakita i prsten srodni su sa sličnim predmetima tzv. bjelobrdske kulture. Karičica sljepoočničarki s nastavkom u obliku slova "S" ima šest, što većih, što manjih. Naušnica s grozdicom na karičici ima osam, a naušnica sa četiri jagode na karičici ima četiri. Naušnice sa četiri jagode na karici, ukrašene filigranskom tehnikom predstavljaju tip koji je udomaćen u Dalmatinskoj Hrvatskoj, a izvan te jezgre javljaju se rjeđe. Obično se stavljaju u 9. ili 10. st.¹⁵

Osim tog nalaza A. Horvat donosi još neke nalaze, a to su jedna karičica sljepoočničarka s nastavkom u obliku slova "S", tri naušnice s grozdicom i ulomak naušnice sa šupljom jagodom.¹⁶ Prema izvještaju Mateja Pavletića, tada direktora pošte u Sisku i revnog sakupljača sisačkih starina, ti nalazi nađeni su u ožujku 1941. pri kopanju rova za obranu od napada iz zraka u vrtu kuće Stiller. Svih pet komada nalazi se u zbirci izvjestitelja M. Pavletića, danas u Zagrebu.

¹¹ A. HORVAT, 1954, 97.

¹² J. BRUNŠMID, 1912, 132-133, 137-138.

¹³ A. HORVAT, 1954, 97.

¹⁴ Isto, 98.

¹⁵ Isto, 99-100.

¹⁶ Na istom mjestu.

Preostaje ulomak naušnice, koji je oko 1939. nađen u Kupi.¹⁷ Na prvi se pogled čini da je taj ulomak pripadao onim naušnicama koje imaju četiri jagode, kakvih se našlo također u starijem sisačkom nalazu, a koje su karakteristični materijal u Dalmaciji.

Osim navedenih naušnica u Sisku su još nađene i dvije naušnice naroskanog tipa, s tri koljenca, izrađene od dobro pozlaćene bronce.¹⁸ Okolnosti tog nalaza nisu poznate, sigurno je tek da su nađene u Sisku. Naušnice se nalaze u zbirci Mateja Pavletića u Zagrebu. Tzv. naroskani tip naušnica s tri koljenca, koji je nastao prema bizantskom uzoru, raširen je u 9. i 10. st. u dalmatinskom dijelu Hrvatske, a pojedinačni primjerci nađeni su u okolici Srebrnice, Kuršumlje, u Čapljini, Bošnjacima, Pribudiću, kao i u Sisku.

Od zemljanih predmeta srednjovjekovnog razdoblja poznate su iz Siska tri posude, a čuva ih Arheološki muzej u Zagrebu.¹⁹

Prvi nalaz prstenja iz okolice Siska koji u ovom radu objavljujemo (Sl. 3.) obična je neukrašena vitica, urađena od bronce, koja ima presjek u obliku slova "D". Promjer joj iznosi 2,0 cm; širina 0,4 cm; debljina 0,1 cm.

Taj je tip jednostavnog prstenja karakterističan za ranosrednjovjekovna groblja raznih kulturnih i etničkih grupacija.²⁰ Podrijetlo tog prstenja, koje je kronološki teško opredijeliti izvan grobnih cjelina, treba tražiti u kasnoantičkim radionicama, odakle je kao import dospjelo u starohrvatske grobove poganskog horizonta. Gotovo identično prstenje nalazimo i u starohrvatskim grobovima 9.-11. st., a ono je proizvod domaćih zlatarskih radionica.²¹ Takvo jednostavno srebrno i brončano prstenje nalazimo npr. na nekropoli Gorica - Stranče kod Crikvenice,²² na starohrvatskom groblju u okolici Sv. Križa u Ninu, i to u horizontu grobova 10. do 12 st.,²³ Biljane Donje - Begovača, Bribir - Vratnice, Cetina - Sv. Spas, Kašić - Mastirine, Solin - Glavičine, itd.²⁴

Kako nikakve detaljnije vijesti nemamo o tom nalazu, teško ga je vremenski determinirati, ali možemo sa sigurnošću reći da se ovdje radi o srednjovjekovnom nalazu.

Drugi nalaz (Sl. 4.-4a.) iz okolice Siska urađen je, također, od bronce. Po površini prstena sačuvali su se, ne u cijelosti, okomiti urezi. Prsten je na jednom dijelu prelomljen, ali prošireni završeci na tom dijelu upućuju na postojanje ukrasne krune prstena. Vjerojatno je na njoj, kao ukras, bila umetnuta staklena pasta. Promjer prstena je 2,0 cm; širina 0,3 cm; debljina 0,15 cm.

Prstenje s luksuzno izrađenom krunom i ukrašeno poludragim kamenjem ili zncima od stakla, ili staklene paste, najvjerojatnije vodi podrijetlo iz kasne antike, bilo je u upotrebi i u Bizantu, odakle su ga preuzeli i Slaveni. To se u prvom redu

¹⁷ A. HORVAT, 1954, 101.

¹⁸ Na istom mjestu.

¹⁹ A. HORVAT, 1954, 102.

²⁰ N. MILETIĆ, 1967, 133; D. JELOVINA, 1976, 107; J. BELOŠEVIĆ, 1980, 94; ISTI, 1999, 144.

²¹ J. BELOŠEVIĆ, 1980, 94.

²² Ž. CETINIĆ, 1998, 73-76.

²³ J. BELOŠEVIĆ, 1999, 144.

²⁴ D. JELOVINA, 1976, 107-108.

odnosi na nekoliko primjeraka prstenja u zbirci Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika s nepoznatih nalazišta, kao i na dva zlatna primjerka pronađena pri reviziji u Biskupiji - Crkvinu (grob 29), poznati zlatni prsten iz Trilja, te jedan prsten s ažuriranom krunom iz Biljana Donjih - Begovače (grob 549).²⁵ Možemo zaključiti da je takvo prstenje imalo dugotrajnu uporabu kroz čitavi srednji vijek.

Kako ni za ovaj nalaz nemamo nikakvih detaljnijih podataka o okolnostima nalaženja, ne možemo ga određenije vremenski odrediti, ali zasigurno možemo kazati da je nastao u srednjovjekovnom razdoblju, te da je bio u uporabi kod slavenkog življa.

Iako srednjovjekovnih nalaza iz Siska i njegove okolice nema mnogo, iz navedenog vidimo da nam oni svejedno govore o kontinuitetu života na tom području za koje dobro znamo da je pulsiralo životom još od antike, kada je Sisak ili antička *Siscia*, zahvaljujući svom geografskom položaju, bio jedan od važnijih centara rimske provincije Panonije, o čemu nam govori i ondašnja kovnica novca. Kontinuitet života održao se preko kasne antike i srednjovjekovnog razdoblja sve do današnjih dana.

LITERATURA:

- BELOŠEVIĆ, J., 1972. - Stanje istraživanja slavenske keramike na području Dalmacije, *MatSADJ*, 9, 125-158.
- BELOŠEVIĆ, J., 1980. - *Materijalna kultura Hrvata od 7. do 9. stoljeća*, Zagreb.
- BELOŠEVIĆ, J., 1999. - Srednjovjekovno groblje u okolišu Crkve sv. Križa u Ninu, *RFFZd*, 37(24), 105-154.
- BRUNŠMID, J., 1912. - Kameni spomenici hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu, *VHAD*, n. s., 12, 129-197.
- CETINIĆ, Ž., 1998. - *Stranče - Gorica, starohrvatsko groblje*, (katalog izložbe), Rijeka.
- HORVAT, A., 1954. - O Sisku u starohrvatsko doba na temelju pisanih izvora i arheoloških nalaza, *SHP*, 3. s., 3, 93-104.
- JELOVINA, D., 1976. - *Starohrvatske nekropole*, Split.
- JURIĆ, R., 1981. - Nakit u srednjem vijeku, *Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas*, (katalog izložbe), Zadar, 51-66.
- JURIĆ, R., 1987. - Srednjovjekovni nakit Istre i Dalmacije, *Izdanja HAD*, 11,2, 245-289.
- MILETIĆ, N., 1967. - Slovenska nekropola u Gomjenici kod Prijedora, *GZM*, n. s., 21-22, 81-154.
- ŠIRINIĆ, J., 1970. - Pljačka i trgovina arheološkim blagom sjeverne Dalmacije, *Slobodna Dalmacija*, br. 7862 od 4. travnja 1970, 3.
- VINSKI, Z., 1970. - O postojanju radionica nakita starohrvatskog doba u Sisku, *VAMZ*, 3. s., 4, 45-81.

²⁵ Na istom mjestu.

Suzana Jakovac: SEVERAL MEDIEVAL FINDS FROM THE PRIVATE COLLECTION
OF DRAGO DRMIĆ

S u m m a r y

In this paper the author analyses four rings: two found in the vicinity of Ljubač (near Zadar) and other two found in the vicinity of Sisak, all being yielded to the author from the private collection of Drago Drmić, and all being attributed to the medieval period. One ring is typical for the early Croatian graveyards of the 8th and the beginning of the 9th centuries at the area of North Dalmatia. Another one has no analogies, but most likely it belongs to the Late Middle Ages. Two other finds have their origins already in the Late Roman period and they belong not only to the standard repertory of the early Croatian cemeteries but can also be found at cemeteries of various cultural and ethnic groups.